

Sengel Tuvallarında Çocukla İlgili Geleneksel Unsurlar ve Bazı Sözler Üzerine

On Traditional Elements and Some Words about Children in Tsengel Tuvans

Zolbayar GAGAA

Dr., Moğolistan Bilimler Akademisi, Felsefe Enstitüsü. Ulanbator/Moğolistan.
gagaazolbayar@gmail.com, ORCID: 0009-0008-0634-4097

Vildan KOÇOĞLU GÜNDOĞDU (Sorumlu yazar / Corresponding author)

Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
vildan.kocoglu.gundogdu@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4074-9457

Özet

Rusya Federasyonu'na bağlı Tuva Cumhuriyeti, Tuvalların nüfus çoğunluğunun toplu olarak yaşadığı coğrafyadır. Cumhuriyet dışında Moğolistan ve Çin'de de gruplar hâlinde Tuvallar yaşamaktadır. Çok dilli ve çok kültürlü bir çevrede dillerini, kültürlerini korumaya çalışan Tuvallar geçmişten günümüze bazı geleneksel unsurları ve eski söz varlığını devam ettirmişler bazılarını ise hem dil hem kültür etkileşimi sonucunda kaybetmiş ya da değiştirmişlerdir. Bu makalede Moğolistan'ın Bayan Ölgii aймаğının Sengel ilçesinde yaşayan literatürde Altay ya da Sengel Tuvalları olarak anılan Tuvalların çocukla ilgili geleneksel unsurları ve bir kaç söz varlığı üzerinde durulacaktır. Makale iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sengel Tuvalları ve dilleri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra geleneksel yaşamlarında çocuğa dair bir kaç kültürel unsur, ritüel üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm ise çocukla ilgili 11 sözcüğün sözcük yapma yolları ve sözlükselleşme bağlamında değerlendirmesini içermektedir.

Anahtar kelimeler: Sengel Tuvalları, çocuk, gelenekler, söz varlığı, sözcük yapımı

Abstract

The Republic of Tuva, which is affiliated with the Russian Federation, is the geography where the majority of the population of Tuvans live collectively. Apart from the Republic, Tuvans also live in groups in Mongolia and China. Trying to preserve their language and culture in a multilingual and multicultural environment, the Tuvans have continued some traditional elements and old vocabulary from past to present, but have lost or changed some of them as a result of both language and culture interaction. In this article, we will focus on the traditional elements and a few vocabulary of the Tuvans, known as Altai or Tsengel Tuvas in the literature, who live in the Tsengel district of Bayan Ölgii tribe in Mongolia. The article consists of two parts. In the first part, after giving brief information about the Tsengel Tuvans and their language, a few cultural elements and rituals regarding the child

Atıf / Citation: Gagaa, Z. ve Koçoğlu Gündoğdu, V. (2024). Sengel Tuvallarında çocukla ilgili geleneksel unsurlar ve bazı sözler üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 24(1), 119-134. <https://doi.org/10.32449/egetid.1474426>

in their traditional life are emphasized. The second part includes the evaluation of 11 words related to children in the context of word formation ways and lexicalization.

Keywords: *Tsengel Tuvars, children, traditions, vocabulary, word formation*

Sengel Tuvaları

Tuvalar, Rusya Federasyonu'nda Tuva Cumhuriyeti başta olmak üzere, Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde, Moğolistan'ın Bayan-Ölgiy aймаğının Sengel, Hovd aймаğının Buyant, Hövsgöl aймаğının Tsagaannuur ilçelerinde gruplar hâlinde yaşamaktadırlar. Aydemir'in E. Taube'den aktardığı bilgiye göre "Sengel kasabasında yaşayan Tuvalar, Altay Tuvaları olarak adlandırılmaktadır." (Aydemir, 2009, s. 2). Moğolistan'da yaşayan Tuvalar arasında Sengel Tuvaları diğer gruplara göre nüfus yoğunluğuna sahip gruplardandır. Akıncı'nın ifadesine dayanarak "mevcut tahminlere göre Bayan-Ölgiy aймаğında Tuva nüfusu 1380 kişi olup bu nüfusun büyük bir bölümü Bayan-Ölgiy aймаğının bir ilçesi (sum) olan Tsengel'de ikamet etmektedir. Dolayısıyla Moğolistan genelinde, en yoğun Tuva nüfusunun bir arada yaşadığı bölge Tsengel'dir." (2017, s. 5). Ne yazık ki günümüzdeki şartlar, ekonomik nedenlerden dolayı bölgede nüfus kaybı yaşanmaktadır.

Sengel'de Tuvalarla birlikte yaşayan ve daha baskın olan grup ise Kazaklardır. 20. yüzyıl başlarında Altay Dağı'nın Övür Boğazı'nı aşır bölgeye yerleşen Kazaklar, önce yönetime katılmamış, daha sonra Moğol Halk Cumhuriyetine katılmış, sonraki yıllarda bölgede ilçelerin birleştirilmesiyle farklı bir sürece neden olmuşlardır. Tuvalar, Kazakların zoruyla hayvanlarına otlak aramak için, yani hayatta kalmak için başka bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır (Badarç, 2016, s.166). "M. V. Monguş (2002, s. 17), çalışmasında Moğolistan'da ve Çin'de toplamda 12 bin Tuva Türkünün yaşadığını ve 1999 yılının Haziran ayında Sengel ilçesinde 7600 kişinin yaşadığını, bunların 2000'inin veya 500'den fazla çadırın Tuvalar olduğunu belirtmiştir" (Badarç ve Koçoğlu Gündoğdu, 2020, s. 431). Dolayısıyla Sengel Tuvalarının etki altında olduğu hem Moğolca hem Kazakça arasında kendi dillerini yaşatma ve nesiller arasında kesintisiz aktarma mücadeleleri zor da olsa devam etmektedir. Sengel Tuvalarının kendi ana dillerinde eğitime başlamaları ise 90'lı yıllardadır. Bu süreçle ilgili olarak Aydemir şunları belirtir:

Altay Tuvalarının yaşadıkları Sengel'de 1991 yılına kadar Moğolca devlet dili ve aynı zamanda eğitim dili, Kazakça ise resmi dil konumundaydı. Dolayısıyla buradaki Tuvalar, resmi dairelerde ve birçok resmi kuruluşta yabancı bir dil kullanmak zorundaydılar (Taube 1996: 216). 1989'a kadar Tuva çocukları okullarda kendi ana dillerinde değil, Kazakça veya (çoğunlukla da) Moğolca eğitim görüyorlardı. İlk defa 1989 yılında Sengel kasabasındaki okullarda Tuvaca dersi verilmeye başlandı ve 1991 yılında da Tuvaca eğitim veren ilk okul açıldı. Bu

okulda, Tuva Cumhuriyetinin eğitim programları uygulanmış, eğitim dili ise Standart Tuvaca olmuştur. (2009, s. 7).

Kazakça karşısında, Tuvaların, dillerini millî kimliğin bir göstergesi olarak çocuklarına büyük bir bilinçle aktardıkları görülmektedir. Sengel'de Tuvaca eğitim yapan bir okulun varlığı, burada Tuvalı çocukların Tuvaca ve Moğolca eğitim aldıkları ve sonrasında Moğolca ve Kazakça eğitim veren okullara devam etmeleri (Erdem, 2017, s. 55) çokdilliliği destekleyen bir sistemin işleyen önemli bir parçası olarak yorumlanabilir. Bu sebeple Sengel Tuvalarının bu kadar az bir nüfusa sahip olmasına karşın kendi ana dillerinde eğitim alabildikleri bir okullarının olması açısından oldukça şanslı oldukları da vurgulanması gereken bir husustur.

Sengel Tuvalarının Dili

Sengel Tuvalarının dili ve bu ağzın özellikleri ile ilgili 1960'lı yıllarda Altay Tuvaları arasında yaşayan, bölgeyi ve bölge insanını etnografya ve folklor yönüyle bilim dünyasına tanıtan, Leipzig Üniversitesi Moğol Dili ve Edebiyatı uzmanı Erika Taube (Aydemir, 2009, s. 3) olmuştur.¹ Moğol araştırmacı L. Bold, M. Uganbayar, D. Baasanbat; Tuvalı araştırmacılardan D. A. Monguş, Ş. Ç. Sat, P. S. Seren, M. V. Bavuu-sürün ve Sengel Tuvalarından Z. Gagaa, B. Badarç, G. Hiys, G. Amarzaya gibi araştırmacıların çalışmaları mevcuttur. Türkiye'de Sengel Tuvalarını dil, antropoloji yönüyle ele alan ilgili başlıca çalışmalar A. Aydemir, E. Akıncı tarafından yapılmıştır. Sengel Tuvalarının dili, ağzıyla ilgili olarak B. Badarç'ın, G. Hiys'in bilimsel çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, araştırmacılar, Sengel Tuvalarının dilinin Tuvacanın Tuva Cumhuriyeti dışında konuşulan bir ağzı (kendi ifadeleriyle *daştıkı diyalektizi*) olduğunu ifade ederler. Ayrıca Sengel Tuvalarının ağzının günümüz Tuva edebî dilinin farklı bir alt ağzı (diyalekti) olduğu konusunda araştırmacılar hemfikirdir. Böylece Tuvaca araştırmalarında *Sengel ayalgazı* (Sengel ağzı), *Sengel çugaazi* (Sengel konuşması/ağzı), Sengel Tıvaları (Sengel Tuvaları) şeklindeki terimlerin yerleşmiş ve yaygınlaşmış olduğu görülmektedir. Son yıllarda Sengel Tuvalarının ağız özelliklerinin morfoloji, fonoloji, leksikoloji yönüyle derinlemesine ele alındığı da dikkat çekmektedir.

Sengel Tuvalarının Geleneksel Yaşamları Çocukla İlgili Geleneksel Unsurlar

Tuvalar, geleneklerine çokça bağlı, nesilden nesile bu birikimi kesintisiz aktarmayı başarmış az sayılı topluluklardandır. Elbette tüm toplumlarda olduğu gibi, son yıllardaki daha fazla şehirleşme, kültürel, sosyal ve ekonomik değişimler geneleksenel hayatı da etkilemiştir. Tuvalarda bunun örnekleri gözle görülür şekildedir. Ancak Sengel Tuvaları gibi küçük gruplarda kültürlerine bağlı

¹ <https://www.gkr.uni-leipzig.de/institut-fuer-indologie-und-zentralasienwissenschaften/institut/institutsgeschichte> adresinden E. Taube'nin çalışmalarının bibliografik bilgilerine ulaşılabilir.

kalma isteğinin yoğunluğu düşünüldüğünde geleneklerin her koşula rağmen sürdürülmeye çalışıldığı anlaşılır.

İnsan, tüm yaşamı boyunca sürekli bir değişim içindedir. Bazı dönemler ise, bu değişimde, yani bir durumdan başka bir duruma geçişte oldukça büyük önem taşır. İşte insanın hayatta “bir durumdan başka bir duruma geçişini ifade eden “geçiş dönemleri” ve bunlar arasında ön plana çıkan doğum, düğün ve ölüm belirli kurallarla işleyişini sürdüren geleneksel ve dinsel ritüelleri barındırır (Ayrıca bk. Kenin-Lopsan, 2019; Yoloğlu 1999; Türker ve Koçoğlu Gündoğdu, 2016). Bu çalışmanın konusu çocukla ilgili geleneksel unsurlar ve bazı sözcükler olduğu için geçiş dönemlerinden sadece doğumla ilgili bazı ritüellerden bahsedilecektir. Esas olarak doğum sonrasında çocuğa gösterilen saygı ve itinanın ifadesi olan bazı uygulamalar üzerinde durulacaktır.

Sengel Tuvaları, nesiller arası kültür aktarımında önemli halka olan çocukları ve çocuklarla ilgili geleneksel unsurları oldukça önemserler. Bu nedenle burada kısa da olsa Tuvaların çocukla ilgili görüşleri ve halk arasında çokça değerini koruyan uygulamalarından bahsetmek yerinde olacaktır. Öncelikle Tuvaların çocuğu *Burgan* (Tanrı) ile eşit görmesi, ona atfettikleri kutsallığı açıkça göstermektedir. Tuvaların çocuklarını *Burgan*'a (Tanrı'ya) benzetmesi ile ilgili olarak aksakal M. Çimed “Bizim Tuvaların ataları bebekleri, çocukları *Burgan*'la eşit olarak görür imiş. Çünkü küçük çocuklar yüreklerinde ve akıllarında en ufak bir kötülük bile barındırmayan, en temiz varlıklar olarak Tanrı ile karşılaştırılabilecek tek varlık olarak kabul edilebilirler. Bu sebeple, bebeklere ninni söylerken ya da çocuklar sevilirken onlara *burғанım* (Tanrı'm) olarak seslenilmesinin altında bu inanç yatar” değerlendirmesini yapar. Tuva destanlarında geçen benzer ifade de bu kullanımı desteklemektedir:

Çaş urug büdüü bilir

*Burgan bolur çüve deenigay.*²

Tuvalar çocuk yetiştirirken büyük bir özen gösterirler. Onların sağlıklı, güçlü birer birey olmaları yolunda riayet ettikleri eskiden günümüze yaşattıkları uygulamalar vardır. Bu uygulamalar daha kadın hamile³ kaldığı andan itibaren başlar. Hamile kadın korkutulmaz, eğer korkutulursa “doğacak çocuğu da korkak ve aptal olur” derler. Bu sebeple hamile kadına nazik ve itinalı davranmak büyük önem taşır. Bebeğin dünyaya geldiği günden itibaren annenin yemesine içmesine büyük özen gösterilir. Bebek doğduğunda, günümüzdeki gibi büyük, gösterişli bir kutlama yapılmazdı. Bunun yerine konu komşu yeni doğum yapmış anneyi

² Özbek, 2016, s. 419.

³ Sengel Tuvalarının hamile kadın için kullandıkları adlandırmalardan birkaçı: *ıştig, iyi ka't kiji, ka't bolgan, kırınnalıp kalgan, hol-budu aartaan* vb. (Ayrıntılı bilgi için bk. Seren, 2006, 31-32, Koçoğlu Gündoğdu, 2019, s. 129)

çaya davet edip, ona yararlı yiyecek içeceklerden ikram edip, *bora kuşkaştıñ duzaa bijig bolzun!* diyerek hayır duada bulunurlardı. Çaya davet eden her ev:

Öşkü saar be? “Keçi mi sağacak?” veya;
Örge duzaktaar be? “Sıçan mı yakalayacak?”

şeklindeki sorularla bebeğin cinsiyetini nazikçe sorardı. Yeni doğan bebekli eve bir başka misafir geldiğinde, yeni doğum yapan kadının gönlü kalmasın diye mutlaka süt, kurut, peynir gibi süt ürünleri, tatlı, şekerli yiyeceklerle gitme geleneği hâlâ devam eden âdetlerdendir. “Gönlünün kalması” demek, emziren kadın, başka bir yerden birileri geldiğinde “elbette eli boş gelmez” düşüncesinin etkisiyle, eğer eli boş gelirse o zaman kadının üzüldüğünü ifade eden bir husustur. Tuvalar, bebek emzirilen bir eve girildiğinde emziren bir kadının sütünün geri çekileceği veya kesileceğini sezip, misafir olarak geldiğinde, mutlaka ufak tefek eşyalarla, hediyelerle, yemeklerle gidilmesi geleneğini günümüzde de canlı olarak yerine getirmektedirler. Sengel Tuvaları arasında doğum yapan kadınla ilgili eskiden beri canlılığını koruyan ya da unutulmuş başkaca geleneklerin ise doyurucu bir şekilde araştırılmadığını da belirtmek gerekir.

Çocuk doğduktan sonra üç gün boyunca göbeği saklanır. Üçüncü gün sonunda bebeğin babası konu komşuyu çaya davet eder, onları ağırlar ve büyük halalarından biri ile yakınlarda güneş alan bir yerde, yeşillik bir alanda ufak bir çukur kazılarak göbek bağı buraya gömülür. Göbeğin saklandığı bu yeri unutmamak için burası sürekli gözlemlenir. Çocuklar büyüdüğünde “senin göbeğin burada saklı” diye gömülen yer çocuğa gösterilir. Göbeğin gömülü olduğu bu yerin çocuğa iyi geldiği inancının yansıması olarak, çocuk biraz hastalanır gibi olduğunda buraya getirilip burada vakit geçirmesi sağlanarak iyileştirilmesi gösterilebilir.

Çocukların göbeği gömüldükten sonra beşiğe yatırma ritüeli gerçekleştirilir. Beşiğe yatırmak için evin en yaşlı kadınının kollarına bebek teslim edilir. Yaşlı kadın hayır dualarla bebeği beşiğine yatırır:

<i>Saaral sanmaylıg</i>	<i>Sanmay</i> saçlı
<i>Buurul buşkaktıg</i>	Kır renkli giyimli
<i>Beş töreniñ arnın körüp</i>	Beş törenin yüzünü görüp
<i>Bert çerniñ suun ijjip</i>	Sarp yerlerin suyunu içip
<i>Boozu çeçen</i>	Tüfeği isabetli
<i>Bodu mergen</i>	Kendisi yetenekli
<i>Üülezi şıvıstıg</i>	Becerikli
<i>Açazınga açılıg</i>	Babasına faydalı
<i>Avazınga duzalıg</i>	Annesine yardımcı

<i>Çaji⁴ uzun, çayaanı badı bolzun.⁵</i>	Yaşı uzun, bahtı açık olsun.
<i>Uzun çaştig bolzun</i>	Uzun saçlı olsun
<i>Udaan çirgaldig bolzun</i>	Mutlu olsun
<i>Dorukkur boop</i>	Büyüyüp
<i>Bo kavaydan ušta halzın.”</i>	Bu beşikten sıçrayıp gitsin.”

diye bebeğin alınına bir öpücük kondurarak beşiğine yatırırdı.

Beşiğine yatırıldıktan sonra bu küçük bebeğe ad verme geleneğine geçilir. Ad verilirken, bu bölgede yaşayan adı iyi bilinen, iyi insanların adlarını verme âdetinden başka daha öncesinde çocukları yok olmuş ise, yeni doğan bebeğe kötü adlar verme geleneğine de rastlanırdı. Örneğin; *Ozuruk* “osuruk”, *Çıdığ* “koku”, *Sazıg⁶* “Kötü koku, kokmuş” gibi adlar da verilebilirdi. Ayrıca sağlam, güçlü karakterli olsun diye verilen adlar da vardı. Tuva kahramanlık destanlarında erkek çocuğun adını verirken kağanın bir ferman çıkardığı ve böylece ad verildiği ile ilgili pek çok anlatı vardır. Örneğin; *Boktu Kiriş Bora Şeeley* adlı kahramanlık destanında:

<i>Çaaktig çüvege çargızın alısnaan</i>	Yanaklıya yenilmesin,
<i>Çarın töştüg çüvenin aldında düşpes</i>	Yargınlı, döşlüye basılmasın,
<i>Eginnig çüve hirejip bolbas</i>	Omuzlu güreşemez
<i>Ergektig çüve segirjip bolbas</i>	Parmaklı tutuşamaz
<i>Erlig erestig bolzun</i>	Erleri eri olsun!”
(BK, 1995, s. 46)	(Ergun, Aça, 2004, s. 324)

diye alkış söylenir ve oğlunun adı boz alaca atlı *Boktu Kiriş* olarak verilir. Bundan hareketle eski zamanlardan beri Tuvalar ad vermenin çok önemli bir gelenek olduğu konusunda bilinçlidirler.

Ad verildikten sonraki bir başka ritüel *Kavaya* “beşiğe” aşık kemiği bağlama ritüelidir. Ailenin en yaşlısı beşiğin *şidigini⁷* bağlar. *Kavayniñ şidiin bağlaar*

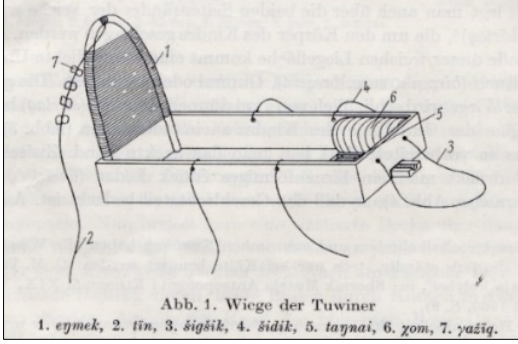
⁴ Edebî Tuvacada “yaş” anlamında kullanılan söz *har* yani “kar” anlamına gelen sözdür. *Yaşa-* fiili için de *harla-* ya da Moğolcadan bir alıntı olan *nazıda-* fiilleri kullanılmaktadır. Ancak tarihi metinlere, özellikle destanların diline bakılığında ya da burada olduğu gibi Tuva ağızlarında *yaş* ve *yaşa-* ile ilgili sözlerin fonetik değişikliklerle varlığı görülebilmektedir. Bununla ilgili olarak Özbek’in çalışmasında şu bilgiler geçer: “çaja- (AB, 6; TGS, 450): Yaşamak, ömür sürmek; yaşını doldurmak.[ET yaşa-; Tuv. "yaş almak" anlamında harla- (< har+la-; har "kar") ve daha çok "yaşlanmak" anlamlarında olmak üzere nazıla- ~ nazıda- (< Mo. nasu(n)/nasula-) kelimeleri kullanılmaktadır; çašta- (AB, 4): Yaşamak, ömür sürmek; yaşını doldurmak. [ET yaş "yaş, ömür" > Tuv. çaş+ta-; Kaz. jasta- "yaşlanmak" (KTS: 166); diğer açıklamalar için bk. çaja- maddesi]”. (Özbek, 2018, s. 234).

⁵ Gagaaoglu, 1993, s. 13.

⁶ Türkçenin tarihi devirlerinde *sasıg* “kötü koku” ile ilgili olarak bk. Şen Uzunoğlu, 2022, s. 253-266.

⁷ Şidig: Çadıra asılan Tuva geleneksel beşiklerinde deri bağ.

“beşiğin bağına bağlama” uygulamasından sonra bu bağa ailenin kaç çocuğu var ise o kadar sayıda aşık kemiği bağlanır. Bu kemiklerin bağlanma düzeni vardır. Kemik, erkek çocuklar için dik bir şekilde, kız çocuklar için yatay bir şekilde bağlanır.

Şekil 1: E. Taube, 1967.

Fotoğraf 1: © Zolbayar Gagaa, Sengel, 2003.

Fotoğraf 3: © Vildan Koçoğlu Gündoğdu, Kızıl, 2008.

Fotoğraf 4: Hem oyunda kullanılan (Kajık oyunu) hem de beşiğe bağlanan aşık kemikleri, © Vildan Koçoğlu Gündoğdu, Kızıl, 2008.

Böylelikle çadıra girenler bu ailenin kaç erkek kaç kız çocuğu olduğunu bu aşık kemiklerinin sayısından anlarlar.

Bebeğin beşiği iki çeşittir: 1. Tañnaylıg kavay; 2. Tañnay çok kavay.

Tañnaylıg kavay, çocukların *içezi*, *sidiinin* (sidik) doğrudan dışarıya aktığı beşik türüdür. *Tañnay çok kavayda* ise bu sistem yoktur. Bu beşikte çocukların

altına küçük bir kaba kül konarak bir bez ile örtülüp, külün iyice yayılması sağlanır. Bebeğin sidiği bu kül içine hapsolacak şekilde ayarlanır.⁸

Tuvalar mevsim şartlarına uyum sağlamayı çok iyi başarmış topluluklardadır. Belli dönemlerde uygun bölgelere göçerken bebekli bir aile ise, bebeğin beşiğini genç bir at üzerine yüklerler. Tuvalar, devenin yürüyüşünü oldukça sert bulurlar, bu yüzden deve üzerine beşiği bağlamaktan çekinirler. Dolayısıyla bebekli aile beşiği mutlaka at üzerine yerleştirerek göçmeye hazırlanır.

Bebeğe kıyafet giydirilirken de dualar edilir, *algış-yörel*'ler ile çocuğun şanslı, mutlu olması dilekleri iletilir:

Çajı uzun bolsun,

Çayaanı badı bolsun,

Çırgalı ulug bolsun,

Edi keerek bolsun,

Eezi mönge bolsun! (Dongak, 2013, s. 90).

Tuvalar, bebeklerin ayak tabanlarından öpmeye çekinirler. Bu dikkat, onların kötülüklerle karşılaşmaması, kötü şeylere adım atmamaları içindir.

Tuvalar, bebeklerini anne sütüyle beslenmelerine önem verirler. Bebek ne kadar uzun süre emerse, o kadar uzun ömürlü olur derler. Ayrıca, üç yaşına kadar anne sütü alan çocukların akıllı olacaklarına inanırlar. Anne sütü almadığı zamanlarda da kuyruk yağı⁹ emzik olarak kullanırlardı.

Hilbiktaar “saç kesme” adı verilen başka bir gelenek vardır. Saç kesme ritüelinde çocuğun bingılacağından tepesine kadar ufak bir saç bırakılır idi. Buna *sanmay* adı verilir.

Erkek çocukların saçları 3 yaşına, kız çocukların saçları ise 5 yaşına geldiğinde kesilirdi. Çocukların saçlarının kesilmesi için örtmece bir söz kullanılırdı: *hulbik oorlaar* (*hulbik* “saç tüyü”, *oorla-* “çalmak, hırsızlık yapmak”).

Yukarıda ele alınan bir kaç ritüel ve geleneksel unsur Sengel Tuvalarının geçmişten günümüze kadar geleneklerini, örf âdetlerini canlılıkla sürdürmeye çalıştıklarını belgelemektedir. Her ne kadar yaşam koşulları her geçen gün değişse de önemle devam ettirmeye çalıştıkları geleneklerin başında çocukla; yani gelecek kuşaklarla ilgili gelenekler bulunmaktadır.

⁸ Benzer pratiklere diğer topluluklarda da rastlamak mümkündür. Anadolu’da (*h*)öl~öl “ıslak”lıkla ilgili olan (*h*)öllük, höllük toprağı adı verilen, çocuğun idrarını emmesi amacıyla altına serilen, ısıtılmış, kırmızı renkli bir toprak bulunmaktadır (Güngör, 2016, s. 142).

⁹ Nurettin Demir, sunduğu bir bildiriye, Sengel Tuvaları arasında alan araştırması sırasında misafir oldukları çadırda “bebeğin ağzında emmekte olduğu başparmak kalınlığında uzunlamasına kesilmiş, Alanya köylerinde dilkeç olarak adlandırılan biçimde, ele gelecek uzunlukta, iki parmak kalınlığında çiğ bir kuyruk yağı parçası” olduğunu belirtir (2017, s. 40). Bu gözlem de bu eski geleneğin son yıllarda da hâlâ canlılığını koruduğunu kanıtlar niteliktedir.

Çocukla İlgili Söz Varlığı Örnekleri ve Bunların Sözcük Yapımı Bağlamında Değerlendirilmesi

Türkçede çocukla ilgili söz varlığının çok zengin olduğu malumdur. Türkiye Türkçesinde bu söz varlığının ortaya konulmasına yönelik bilimsel çalışmalar bulunmaktadır (bk. Güngör, 2016). Gebelik öncesinden başlayarak ergenlik dönemine kadar çocukla ilgili pek çok kavram, pek çok ölçüte göre incelenilmektedir. Gebelik öncesinde çocuğu olmayan ailenin çocuk sahibi olmak için başvurdukları uygulamalar, halk hekimliği ile ilgili kavramlar, pratikler; gebelik sürecinde kadına yaklaşım ve gebe kadınla ilgili dikkatler, ritüeller; doğum süreci, doğumla ilgili ritüeller; cinsiyet, çocuğun göbek bağıyla ilgili uygulamalar; ad verme; büyüme sürecinde erken çocukluk döneminde anne-babanın dikkati, belli yaş dönemlerinde uygulanan pratikler; kötü ruhlardan, doğaüstü güçlerden anneyi ve çocuğu korumak için yapılan ritüeller; hastalıklar, tedaviler, toylar, giyim-kuşam; organ adları, oyunlar, oyuncaklar gibi pek çok kavramın söz varlığını ele almak hem incelenen bölgenin dili hem de kültürü ile ilgili derin bir araştırmayı gerekli kılmaktadır.

Bu söz varlığının ortaya konulması aynı zamanda bir dilde sözlükselleşme ve sözcük yapma yollarının çeşitliliğini göstermesi bakımından da önemlidir. Çocukla ilgili bu zengin söz varlığının oluşum süreçlerinde her sözcükte olabileceği gibi farklı türetme ya da oluşum yolları bulunur.¹⁰

Yaygınlaşmış bilgiye göre, Türkçede yeni sözcükler kök+ek(ler) formülüyle yapılır. Örneğin, Ergin, yeni sözcüklerin ekleme yoluyla yapıldığını ve köklerden ya da gövdelerden yeni birlikler oluşturulduğunu ifade eder (Ergin, 2004, s. 104). Türkçede sözcük yapımı iki yolla gerçekleşir: Ekleme ve ekleme dışı sözcük yapımı. İ. Sarı'nın ayrıntılı olarak incelediği çalışmada bu konuyla ilgili geniş bir literatür taranmış ve kavramla ilgili duyurucu bilgiler sunulmuştur. Ayrıca oluşum ve türetim kavramları üzerinde de değerlendirme yapan Sarı'ya göre (2015, s. 46-47), bir dilde türetimin olabilmesi için belli bir kaynağının olması gerektiğini, sözcük yapma yollarından *birleştirme*, *eşleştirme*, *yansıma*, *uydurma*, *kopyalamada* türetmenin kaynağının olmadığını dolayısıyla bunların aslında oluş(tur)um kavramı altında değerlendirilebileceğini belirtir. Sarı'nın üzerinde durduğu yollardan *geri oluşum*, *uydurma*, *yansıma* ile ilgili kısaca bilgi verecek olursak:

Geri Oluşum,

“Eşzamanlı kurullarla daha fazla ayrıştırılamayacak bir sözlüksel birimin, diğer bir ifadeyle kök hâlinde bulunan sözcüğün, bünyesindeki

¹⁰ Türkçenin gramerlerinde kelime yapımı, türetme ile ilgili tanım ve açıklamalar bulunmaktadır. Sözcük yapımı ve sözlükselleşme üzerine pek çok bilimsel çalışmanın da değerlendirildiği ve işlenen ve değerlendirilen materyal olarak da oldukça doyurucu bir araştırma İ. Sarı (2015) tarafından yapılmıştır. Dolayısıyla burada bu kavramların ayrıntılarına girilmeyecek, sadece Sarı'nın belirlediği sözcük yapma yolları temelinde malzeme değerlendirilecektir.

bazı seslerin benzer veya aynı seslerden oluşan biçimbirimlere örneksenmesi sonucunda, dil konuşurlarının zihninde karmaşık sözcük izlenimi uyandırması ve ardından biçimbilgisel çözümüyle sonuçlanan süreç geri oluşum (back-formation) olarak adlandırılır (Sarı, 2015, s. 60).

Sarı, *Uydurma* terimiyle kastedilenin “dillerin sözvarlıklarının oluşumundan sonra ortaya çıkarılan ve bu sözvarlıklarında yoktan türetilen unsurlar” olduğunu ifade eder. “*Uydurma* (coinage) süreci sonucunda, daha önce dilde var olmayan bir sözcük kökü oluşturulur. Oluşturulan bu kökten yeni sözcükler türetilir. İlgili kökler doğal sözcükler gibi çekime girer, diğer bir ifadeyle dilin malzemesi olurlar” (2015, s. 81-82).

Sözcük yapımında çok özel olarak ele alınması gereken bir alan, ses yansımaları sözcüklerdir. Her toplumda farklı algılanarak ve sözcüğe aktararak yapımda önemli bir işlev kazanmıştır.

Sarı, yansıma sözcükler ile ilgili olarak şu bilgiyi verir:

Ses sembolizminin bir ürünü sayılabilecek yansıma sözcükler (onomatopoeia), esasında uydurma sözcük durumunda olsalar da, doğadaki çeşitli seslerin konuşma seslerine yaklaşık benzerleriyle oluşturulmaları dolayısıyla sözcük türetimi içerisinde özel bir yere sahiptirler. Yansıma sözcükler tamamen taklit sonucunda ortaya çıkarlar ve bu özellikleri dolayısıyla ses yansımaları sözcükler olarak da bilinirler. (a) hayvan sesleri, (b) doğa sesleri, (c) eşya sesleri veya (d) insan sesleri yansıma sözcüklerin en bilinen türleri arasındadır. Bu sözcükler bir kök olarak dilde bulunurlar ve çekim ya da türetime girerek yeni sözcüklere kaynaklık ederler (2015, s. 80) (Ayrıca bk. Zülfikar, 1995).

Yukarıda kısaca özetlenen *geri oluşum*, *uydurma* ve *yansıma* sözcük yapımı temelinde Tuvacada çocuklara ilişkin bazı sözlerin değerlendirilmesi:

Çocukla ilişkili söz varlığı	Tuva edebî dildeki karşılıkları
<i>çuçak</i>	<i>ton</i> “elbise, kıyafet”
<i>bopuk</i>	<i>idik</i> “ayakkabı”
<i>çömbük</i>	<i>baş</i> “baş”
<i>hoka</i>	<i>hol</i> “el”
<i>buça</i>	<i>but</i> “ayak”
<i>baka</i>	<i>mıyak</i> “kaka”
<i>içe</i>	<i>sidik</i> “idrâr”
<i>bopuya</i>	<i>ijin</i> “karın”
<i>kakı</i>	<i>karak</i> “göz”
<i>hılbık</i>	<i>baş düğü</i> “saç”
<i>bokuya</i>	<i>boostaa</i> “boğaz”
<i>sirge</i>	<i>diş</i> “diş”

<i>akıya</i>	<i>aas</i> “ağız”
<i>büküleeş</i>	<i>bükülee</i> “bingıldak”

Tabloda görülen bazı kavramların hem günümüz Tuva edebî dilindeki adları hem de Sengel Tuvaları arasında canlı olarak kullanılan çocukla ilgili adları yer almaktadır. Bu sözcüklerin oluşumuna dikkat edildiğinde farklı görünümler ortaya çıkar. *Geri oluşum*, *uydurma* ve *yansıma* sözcük yapım yollarının burada örneklerini görebilmekteyiz. Tabloda yer alan sözcüklerin bir kısmı kökle ilgisi koparılmamaya çalışılarak oluşturulmuş yapılar iken; bir kısmı doğrudan bambaşka bir oluşumdur. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, *karak* “göz” sözcüğünün çocuk için kullanıldığında *kakı* biçimine dönüşmesi (*karak* > *kakı*) geri oluşum örneği olarak kabul edilebilir. Boostaa “boğaz” sözcüğünün *bokuya* “çocuğun boğazı” yaratımıyla söz varlığı içinde yerini alması başkaca geri oluşum örneği olabilmektedir. Bununla birlikte *boostaa* sözcüğünün *bokuya*, *aas* sözcüğünün *akıya* biçimlerine dönüşmesi ekleme / ekleşme yolunun da göz ardı edilmeyeceğini göstermektedir. Şöyle ki hem sanki aynı köktenmiş gibi bir uydurma kök ve üzerine *-kıya* küçültme ve sevimlilik anlamı katan ekin gelmesiyle *boostaa* • *bo-kuya* “çocuğun boğazı”; *aas* • *a-kıya* “çocuğun ağızı” sözcükleri söz varlığında yerini almıştır.

Uydurmalar, “dilin ses ve biçim kurallarına uygunluk göstermeyeceği gibi, ilk duyulduklarında alıcı tarafından anlaşılamayabilirler ve ... oyun ya da şaka amaçlı da olmak üzere bilinçli kullanım sonucu oluşturulabilirler” (Sarı, 2015, s. 96). *karak* • *kakı* “çocuğun gözü”; *hol* • *hoka* “çocuğun kolu”; *but* • *buça* “çocuğun ayağı”; *mıyak* • *baka* “çocuğun kakası” sözcükleri bu oluşumlara örnek gösterilebilir.

Sözcüğün köküyle ilgili olmayan, apayrı, yeni türetilen sözcüklerle de karşılaşılır: *ton-çuçak*, *idik-bopuk*, *baş-çömbük*, *sidik-içe*, *ijin-bopuyaa*, *baş düğü-hılbık* bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu sözcüklerle ilgili olarak dikkat çeken bir husus da şudur; *hılbık*, *içe* sözcükleri büyükler için de küçükler için de aynı anlamda kullanılıyor olsa da sözcüğün telaffuzu, konuşma esnasında fonetik yapısında farklılıklar oluşturarak ifade edilmesiyle hangi kullanımın çocuğa dair olduğu belirli hâle getirilir.

Çocuğun idrarını ifade eden *içe* sözcüğünün ise bir yansıma olması muhtemeldir. Yansıma sözcükler her ne kadar insan, doğa, hayvan, eşya gibi varlıkların çıkardığı seslerden kaynaklansa da toplumdan topluma algılanışları ve sözcüğe dönüşmesinde farklılıklar görülmektedir.

Sonuç

Genel olarak Tuvaların, çocuğu *Burgan* ile eş görmesi ona atfettikleri kutsallık, arılık ile ilgili bir inancın yansımasıdır. Doğum öncesinden başlayan ve çocuk büyüyene kadar devam eden kutsamalar, ritüeller, algışlar, kültürel

ögelerin zenginliğini de pekiştirmektedir. Bu zenginlik hem geleneklere hem de söz varlığına yansımıştır.

Sengel Tuvalarında beşiğe *kajık* “aşık kemiği” bağlanmasıyla ailenin kaç çocuklu olduğu, hatta aşıkların bağlanmış şeklinden kaç kız, kaç erkek evlat sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Tuvalar için *aji-töl* (Mo. *aji* + Tuv. *töl* “evlat”) soyun devam etmesi için önemli bir kavramdır. Tuvaların *aji-töldüg* olması, neslin devamı için, soyun kesintiye uğramaması için önemle üzerinde durulan konulardandır. Dolayısıyla ailenin evlat sahibi olabilmesi için her yol denenir. Tüm bunlar başarısız olduğunda bile her aile çoluklu çocuklu olmalıdır bilincinin etkisiyle *urug azırap alır* “evlat edinme” geleneği bulunur. Dolayısıyla “Tuvalar hiçbir şekilde çocuksuz yaşayamaz” şeklinde halk arasında yaygınlaşmış ifadeler bulunur.

Tuvacada çocuklarla ilgili kullanılan yukarıda ele alınan bir kaç sözcüğün Tuvaların dünya görüşünün özel bir yansıması olması dışında, küçük çocuğa farklı bir dikkatin yöneltildiğini de ifade etmektedir. Burada tuvaların zihninde küçük çocukların Tanrı’ya benzetilerek, burgan adıyla anılmasıyla, inanç yönünden başka, gerçekten de göğün, arılığın ve kutsallığın timsalleri olduğunun vurgulandığını ifade etmek isteriz.

Tuvacanın sözvarlığında küçük çocuklarla ilgili kullanılan bir takım sözlerin tespit edilip bu sözlerin Sengel tuvalarının ağızında canlı bir şekilde kullanıldığını ifade etmenin önemli olduğunu belirtmek gerekir. Yukarıda gruplara ayrılan sözlerin bir kısmı aynı kökten; ancak uydurma yoluyla, bazıları ise anlamı aynı ancak farklı sözcüklerden türetilmiştir. *karak – kaki, hol-hoka, but-buça, boostaa – bokuça* sözcüklerinde dikkat çeken oluşum, kelime kökünden veya gövdesinden türetilmemesi, yeni bir kök ve gövde yaratılmasıdır. Yukarıda gösterilen *karak, hol, but, boostaa* sözcüklerini küçük çocuklarla ilişkilendirirken doğrudan aynı telaffuzla kullanmadan, yumuşatarak, küçülterek, başka bir melodi ve telaffuz katarak *kaki, hoka, buça, bokuya* şeklinde seslendirilmesi dikkat çekicidir.

Organ adlarının çocukla ilgili olduğunu ayırt etmek üzere, bazen de aynı kökten kelimenin bozulmuş hallerinin kullanıldığı, bazen yepyeni söz varlığının yerini aldığı görülmektedir. Örneğin çocuğun çişini ifade eden *ıçe* sözü çocuğun idrarını yaparken çıkardığı sesle ilgilidir. Ses yansımali bu sözcük dışında bunların bozulmuş hallerinin de çocukla ilgili olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. İster aynı kelimenin bozulmuş hâli, uydurma olsun, ister bambaşka

bir söz varlığı olsun çocukla ilgili kullanımda hem telaffuzda bir yumuşatma, sevimlilik katma hem de yapıcı bir küçültme yoluna gidildiği de vurgulanmalıdır.

Küçük çocuklarla ilgili sözlerin tam bir listesini yaparak, bundan sonra bütün yönleriyle daha derin bir incelemeyle sadece eski Tuvaların değil, genel olarak göçebe halkların dünya görüşlerini, onların çocuklarla ilgili söz varlığını karşılaştırarak incelemek kanımıza göre büyük bir anlam ifade edecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Kör hakemlik.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci yazar Zolbayar GAGAA %50, ikinci yazar Vildan KOÇOĞLU GÜNDOĞDU %50.

Etik Komite Onayı: Yazarlar tarafından çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığı bildirilmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar çalışma ile ilgili bir finansal destek alınmadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çalışma ile ilgili potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, R. E. (2017). Tsengel Tuvalarının dünya görüşünde gelenek, uyum ve süreklilik. İ. A. Aydemir ve M. Erdem (Ed.), *Tuva Araştırmaları* içinde (s. 5-18). Grafiker.
- Aydemir, A. ve Erdem, M. (Ed.). (2017). *Tuva Araştırmaları: Tuvaca varyantların belgelenmesi ve tanımlanması*. Grafiker.
- Aydemir, İ. A. (2009). Altay Tuvaları - Altaylarda unutulmuş bir Türk halkı. *Bilig*, 1-12.
- Badarç, B. (2016). Sengel Tuvalarının tarihi. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 2016(1), 163-167.
- Badarç, B. (2009). Leksika jivotnovodstva v tsengelskom dialekte tuvinskogo yazıka: v sravnitelno-sopostavitelnom aspekte. *Dissertatsii i avtoreferata po VAK RF 10.02.20, Kandidat filologičeskix Nauk*. Novosibirsk.
- Badarç, B. (2002). O nekotoryh leksičeskikh osobennostyah tsengelskih tuvinstev Severo-Zapadnoy Mongolii. *Učenyje Zapiski*, 19, 179-187.
- Badarç, B. ve Koçoğlu Gündoğdu, V. (2020). Sengel Tuvalarında bazı hayvan adları üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 20(2), 429-446.
- Bavuu-Sürün, M. V., Tsetsegdar, U., Gansuh, H. ve Badarç, B. (2009). O klassifikatsii dialektov tuvinskogo yazıka. *Sibirskiy filologičeskij jurnal*, (3), 158-166.
- BK. (1995). *Boktu Kiriş, Bora Şeeley*. Tıva Ulustıñ Maadırlıg Toolu. Kızııl.
- Demir, N. (2017). Dilbilimsel alan araştırmalarının Galsan Tschinag'ın eserlerindeki kültürel öğelerin anlaşılmasına katkısı. İ. A. Aydemir ve M. Erdem (Ed.), *Tuva*

- Araştırmaları: Tuvaca varyantların belgelenmesi ve tanımlanması* içinde (s. 33-48). Grafiker.
- Dongak, U. (2013). *Möngün Dağşa*. (U. A. Dongak, Dü., Z. Gagaa, Red.) Ulaanbaatar-Kızıl: Tıvanın Gumanitarlık Şinçilelde İnstitudu/Moolduñ Ertemner Akademiyazınıñ Bayan-Ölgiy aymakta niitilel-ekonomiktig şinçilelde institudu.
- Erdem, M. (2017). Tsengel Tıvaları: Toplumdilbilimsel bir değerlendirme. İ. A. Aydemir ve M. Erdem (Ed.), *Tuva Araştırmaları: Tuvaca varyantların belgelenmesi ve tanımlanması* içinde (s. 49-60). Grafiker.
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*. Bayrak.
- Ergun, M. ve Aça, M. (2004). *Tıva kahramanlık destanları I*. Akçağ.
- Gagaaoglu, Z. (1993). *Aldın Dağşa*. Kızıl: Tıvanın Nom Ündürer Çeri.
- Güngör, O. C. (2016). Türkçede çocukla ilgili söz varlığı. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Kenin-Lopsan, M. (2019). *Tıvaların gelenekleri* (İ. Tosun, Akt.). Bengü.
- Koçoğlu Gündoğdu, V. (2019). Bir araştırmacı bir seri üç kitap: Polina Seren ve Moğol Tıvaları üzerine. *Tehlikedeki Diller Dergisi*, (14), 117-140.
- Monguş, M. V. (2002). *Tuvınsı Mongolii i Kitaya*. Nauka.
- Özbek, E. E. (2016). Tuva destanlarının söz varlığı. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbek, E. E. (2018). Tuva destanlarında kullanılıp Tuvaca sözlüklerde bulunmayan sözcükler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(23), 227-242. <https://doi.org/10.12981/motif.474>
- Sarı, İ. (2015). Türkçede ekleme dışı sözcük yapımı ve sözlükselleşme. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Seren, P. (2006). *Moolda Sengel Tıvalarının Çançıldarı*. Kızıl: Tıvanın Gumanitarlık Şinçilelde İnstitudu.
- Taube, E. (1967). Kinderwiegen im Cengel-sum (Westmongolei). *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung, Band XIII*, 199-206. Akademie Verlag.
- Taube, E. (1996). Zur gegenwärtigen Situation der Tuwiner im west-mongolischen Altai. A. Berta, B. Brendemoen, & C. Schönig (Haz.), *Symbolae Turcologicae: Gedenkschrift für Lars Johanson zum 60. Geburtstag* (s. 213-226). Swedish Research Institute in Istanbul.
- Türker, F. ve Koçoğlu Gündoğdu, V. (2016). Tıva Türklerinde geçiş dönemi ritüelleri: doğum, düğün, ölüm. *Türkbilig*, (32), 141-154.
- TRS. (1968). *Tuvinsko-russkiy slovar* (E. R. Tenişev, Ed.). Sov. ensiklopediya.
- TSTY I. (2003). *Tolkoviy Slovar' Tuvinskogo Yazıka (Tıva Dıldıñ Tayılbırlıg Slovarı)* (Tom 1 A-Y). Nauka.
- TSTY II. (2011). *Tolkoviy Slovar' Tuvinskogo Yazıka (Tıva Dıldıñ Tayılbırlıg Slovarı)* (Tom 2 K-S). Nauka.
- Yoloğlu, G. (1999). *Türklerin aile merasimleri*. AKM.
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede ses yansımali kelimeler*. Türk Dil Kurumu.

EXTENDED SUMMARY

Tuvans live in groups in the Republic of Tuva in the Russian Federation, in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region of China, and in the Sengel districts of the Bayan-Ölgiy tribe of Mongolia, the Buyant districts of the Hovd tribe, and the Tsagaannuur districts of the Hövsgöl tribe. Researchers state that the language of the Sengel Tuvans is a dialect (in their own words, external dialect) of Tuvan spoken outside the Republic of Tuva. In addition, researchers agree that the Sengel Tuvan's dialect is a different subdialect of today's Tuvan literary language. Thus, it can be seen that terms such as Sengel ayalgazı (Sengel dialect), Sengel chugaazı (Sengel speech/dialect), Sengel Tıvas (Sengel Tuvans) have become established and widespread in Tuvan studies. The more dominant group living together with the Tuvans in Sengel is the Kazakhs. For this reason, it is difficult for the Sengel Tuvans, under the influence of both Mongolian and Kazakh, to keep their own language alive and to transmit it uninterruptedly between generations.

Tuvans are one of the few communities that are very committed to their traditions and have managed to transmit this knowledge uninterruptedly from generation to generation. Of course, as in all societies, greater urbanization and cultural, social and economic changes in recent years have affected traditional life. Examples of these are visible in Tuvans. However, considering the intensity of the desire to remain faithful to their culture in small groups such as the Sengel Tuvans, it is understandable that traditions are tried to be maintained despite all conditions.

Sengel Tuvans attach great importance to children, who are an important link in the intergenerational transfer of culture, and traditional elements related to children.

First of all, the fact that Tuvans see the child as equal to Burgan (God) clearly shows the holiness they attribute to the child.

It is known that Turkish has a very rich vocabulary related to children. There are scientific studies aimed at revealing this vocabulary in Turkish. Many concepts related to the child, starting from pre-pregnancy until adolescence, can be examined according to many criteria. Revealing this vocabulary is also important in terms of showing the diversity of ways of lexicalization and word formation in a language.

In the formation processes of this rich vocabulary related to children, there are different derivation or formation ways, as in every word.

In this article, the traditional elements and a few vocabulary of the Tuvans, known as Altai or Sengel Tuvas in the literature, living in the Sengel district of Bayan Ölgiy tribe in Mongolia, are focused on. The article consists of two parts. In the first part, after giving brief information about the Sengel Tuvans and their language, a few cultural elements and rituals regarding the child in their traditional life are emphasized. The second part includes the evaluation of 11 words related to children in the context of word formation ways and lexicalization.

According to the findings; Tuvans cannot live without children. The rituals performed by families without children to have a child before pregnancy continue with certain rules after birth and until the child grows up. The concept of Aji-töldüg is one of the issues that is emphasized for the continuation of the generation and for the lineage not to be interrupted. Practices that are followed with the participation of certain people at

certain ages are of great importance: cutting the navel cord, laying in the cradle, cutting hair, etc.

The words related to children studied in the article were evaluated in terms of word formation, and it was noted that the ways of making words were made up, back-formed and onomatopoeic. Some of the words are from the same root; however, some of them are derived from different words that have the same meaning. The remarkable formation in the words *karak - kakı*, *hol-hoka*, *but-buça*, *boostaa - bokuça* is that the word is not derived from the root or stem, but a new root and stem is created.

It is noteworthy that when associating the words *karak*, *hol*, *but*, *boostaa* with young children, they are pronounced as *kakı*, *hoka*, *buça*, *bokuya*, without using them directly with the same pronunciation, but by softening them, giving them diminution nuance, and adding a different melody and pronunciation. In order to distinguish that the organ names are related to the child, it is seen that sometimes corrupted versions of the same root word are used, sometimes replacing the brand new vocabulary. The word *içe*, which expresses the child's urination, is related to the sound the child makes while urinating. It is noteworthy that apart from this word with onomatopoeia, its corrupted forms are also used in relation to children. Whether it is a corrupted version of the same word, a made-up word, or a completely different vocabulary, it is also among the findings that when used with children, there is a softening of the pronunciation, adding cuteness, and a structural diminution.